

ISSN versión electrónica: 2386-8902

Michael B. Gerrard & Gregory E. Wannier (eds.), *Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate*, Cambridge University Press, New York, 2013, 666 pages.

Bogumil Terminski

Abstract: Presented book is the first comprehensive publication which examines the impact of climate change on the legal situation of small island nations such as the Marshall Islands. Problems affecting these nations touching their legal situation in a very different way than in the case of large countries threatened by the economic and social consequences of sea level rise (such as Bangladesh, Vietnam, Nigeria and Egypt). Presentation of scientific forecasting is an introduction to the advanced deliberations based on public international law doctrine. According to the authors global sea level rise of 1-2 metres is highly possible within the next hundred years. Sea level rise is not the only climatic threat experienced by small island nations. Among other particularly dangerous problems associated with climate change we can mention tropical cyclones, floods, and droughts. Island nations must therefore prepare for these problems on the basis of public international law. The authors draw attention to the most crucial legal problems associated with sea level rise such as potential impact of deterritorialization of the state to continue of its statehood, citizenship or legal status of forced environmental migrants. The authors draw attention to the most important challenges facing public international law on the status of migrants forced to leave their country of residence as a result of irreversible climate change. As we know, this problem has still not been regulated in any document of public international law. Much attention is also paid to the analysis of the consequences of climate change on the basis of the international law of the sea. The central elements of the analysis presented in the book are, inter alia, the impact of sea level rise to the exclusive economic zone, and fishing rights. The book relates primarily to the social and legal challenges facing microstates. Presented considerations may also become a useful point of reference in the analysis of the problems facing larger countries affected by climate changes and sea level rise.

Keywords: Island nations, Sea level rise, Public international law, International human rights, Climate change, Microstates, Sovereignty, Oceanography, Law of the sea, International refugee law, Forced environmental migrants.

Analizy konsekwencji zmian klimatycznych są obecnie jedną z najbardziej dynamicznych, a także szczególnie kontrowersyjnych, dziedzin badań naukowych. Na kształt wspomnianej dyscypliny oddziałują bowiem nie tylko zróżnicowane często wyniki badań, lecz także liczne

czynniki o charakterze pozanaukowym. Pomimo wspomnianych zastrzeżeń zmiany klimatycznie już od wielu lat okazują się jednym z największych wyzwań dla wszystkich właściwie płaszczyzn bezpieczeństwa obecnych i przyszłych pokoleń. Wśród najważniejszych zagrożeń, prowadzących do spadku globalnego poziomu bezpieczeństwa, wymienić możemy te o charakterze ekonomicznym, żywnościowym, środowiskowym i zdrowotnym. Pochodzące z ostatnich lat raporty IPCC wskazują na przynajmniej cztery konsekwencje zmian klimatycznych, mogące prowadzić do szczególnych zagrożeń w przyszłości. Zaliczono do nich: wzrost poziomu mórz i oceanów, globalny wzrost temperatury, susze, oraz wywołaną przeobrażeniami klimatycznymi rosnącą skalę klęsk żywiołowych o podłożu atmosferycznych (takich jak cyklony tropikalne). Szczególnie niebezpiecznym procesem z punktu widzenia zagrożeń dla twardych aspektów bezpieczeństwa i państwowości okazuje się wywołany zmianami klimatycznymi wzrost poziomów mórz i oceanów. Już w poprzednim stuleciu globalna dynamika tego procesu szanowana była na przynajmniej kilkanaście centymetrów. Według pochodzących z 2007 roku szacunków Międzyrządowego Panelu do Spraw Zmian Klimatycznych (ang. Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC) w obecnym stuleciu stać się możemy świadkami globalnego wzrostu poziomu oceanów o 18-59 centymetrów. Zdecydowana większość ludności świata zamieszkuje obecnie tereny oddalone od dużych akwenów wodnych o mniej niż 150 kilometrów. Fakt ten, w połączeniu z rosnącym współczynnikiem zaludnienia azjatyckich wybrzeży już dzisiaj okazuje się zagrożeniem dla wielu milionów osób i przedmiotem coraz większej ilości analiz naukowych. Nie dziwi zatem, że proces ten stał się w ostatnich latach przedmiotem zainteresowani coraz większej ilości dziedzin wiedzy, w tym prawa międzynarodowego publicznego.

Szczególnie zagrożone dynamiką wzrostu poziomu oceanów okazują się wysoko zaludnione kraje azjatyckie, cechujące się ponadto rozwiniętą i gęsto zaludnioną linią brzegową (Bangladesz, Wietnam, Filipiny). Podobne problemy stać się mogą udziałem najwyżej zaludnionych krajów afrykańskich: Nigerii i Egiptu. Podniesienie poziomu oceanów o jedyne kilkanaście centymetrów doprowadzić może do przymusowych migracji setek tysięcy mieszkańców tych państw i znaczących przeobrażeń ekonomicznych. Duża powierzchnia wspomnianych wyżej krajów jest czynnikiem minimalizującym potencjalne skutki zmian klimatycznych na płaszczyźnie demograficznej i prawnej. Hipotetyczny wzrost poziomu oceanu może co prawda doprowadzić do zalania obszarów przybrzeżnych Bangladeszu i lokalnych migracji setek tysięcy osób. Duża powierzchnia wspomnianego państwa wydaje się jednak wystarczającą gwarancją bezpieczeństwa jego istnienia i czynnikiem minimalizacji międzynarodowej mobilności przymusowej z jego terytorium. Z całkowicie odmienną sytuacją mamy do czynienia w przypadku kilkudziesięciu małych państw. Podniesienie globalnego poziomu oceanów o kilkadziesiąt centymetrów doprowadzić może do permanentnego bądź czasowego zalania całości obszaru przynajmniej kilkunastu mikropaństw wyspiarskich. Wśród najbardziej zagrożonych z nich wymienić należy: Tuvalu, Vanuatu, Kiribati, Wyspy Marshalla, Palau, Republikę Malediwów, oraz Wyspy Salomona. Charakteryzująca większość wspomnianych państw średnia wysokość terenu nad poziomem morza nie przekracza bowiem kilku metrów. Wzrost poziomu oceanów okazuje się zatem nie tylko znaczącym zagrożeniem humanitarnym, lecz także źródłem fundamentalnych dylematów na gruncie prawa międzynarodowego publicznego. Szczególnie znaczącym problemem okazują się perspektywy kontynuacji państwowości w sytuacji braku składnika terytorialnego. Dylematy związane z kontynuacją państwowości w

nowych warunkach terytorialnych oddziałują także na instytucję obywatelstwa, oraz status osób zmuszonych do opuszczenia kraju dotychczasowego zamieszkania w następstwie nieodwracalnych przeobrażeń klimatycznych (ang. climate change forced migrants). Ograniczone możliwości sprawowania efektywnej kontroli nad ludnością, oraz przerwanie związku mieszkańców z dotychczasowym terytorium wydają się czynnikami utrudniającymi uznanie dotychczasowego podmiotu w zmienionych warunkach terytorialnych (i klimatycznych). Potencjalne zatopienie małych wysp archipelagowych jest ponadto źródłem dylematów i kontrowersji dla międzynarodowego prawa morza. Wywołane wzrostem poziomu oceanów dylematy prawne małych państw wyspiarskich okazują się dużo bardziej skomplikowane od tych cechujących wysoko zaludnione kraje Afryki i Azji. Ich rozszerzona analiza w ramach spójnej publikacji książkowej okazuje się zatem w pełni uzasadniona i konieczna.

Wydana nakładem Cambridge University Press książka pod redakcją M. B. Gerrarda i G. E. Wannier jest pierwszą rozwiniętą publikacją koncentrującą się w całości na dylematach prawnych małych państw wyspiarskich. Punktem wyjścia dla rozważań autorów stały się omówione przez profesora M. E. Karr prognozy potencjalnego wzrostu poziomu oceanów w bliższej i bardziej odległej przyszłości. Kolejny rozdział książki w rozszerzony sposób omawia perspektywę uznania państw pozbawionych składnika przestrzennego w następstwie ich klimatycznej deterytorializacji. Za podstawowe składniki państwowości uznaje się zazwyczaj ludność, terytorium i władzę najwyższą. Znamy jednak przynajmniej kilka przypadków gdzie zakres władzy nad dotychczasowym terytorium ma charakter czysto iluzoryczny. Mikropaństwa wyspiarskie nie są obecnie znaczącymi aktorami stosunków międzynarodowych a ich aktywność na forach wielostronnych struktur współpracy ogranicza się do debat o charakterze klimatycznym. Pewna forma kontynuacji państwowości w warunkach oderwania od składnika terytorialnego wydaje się zatem możliwa do wypracowania. Szczególnie istotne (przynajmniej z punktu widzenia periodyku, dla którego mam zaszczyt pisać) okazują się implikacje wzrostu poziomu oceanów dla międzynarodowego prawa morza. Wspomniane tu dylematy w decydującej mierze zależą od perspektyw uznania państwa. Konsekwencją klimatycznej deterytorializacji państwa stać się może zmiana układu granic morskich, nie tylko wód terytorialnych, lecz także wyłącznych stref ekonomicznych. Uwaga autorów kolejnych rozdziałów koncentruje się na oddziaływaniu wzrostu poziomu oceanów na przestrzeń praw człowieka. Problem ochrony i wsparcia tak zwanych przymusowych migrantów klimatycznych (ang. forced environmental migrants) do dnia dzisiejszego nie znalazł należytego odzwierciedlenia w zapisach dokumentów międzynarodowych. Pamiętajmy jednak, że przeważająca część wywołanej zmianami środowiskowymi mobilności przymusowej ma charakter wewnętrzny. W sytuacji długotrwałego wzrostu poziomu oceanów możliwa jest także intensyfikacja skali przymusowych migracji środowiskowych o transnarodowym charakterze. Regulacja statusu osób zmuszonych do opuszczenia obszaru zagrożonego całkowitym zalaniem wydaje się jednak koniecznym do rozwiązania dylematem prawa międzynarodowego publicznego. Pamiętajmy bowiem, że problem ten stać się może konsekwencją nie tylko długotrwałego wzrostu poziomu oceanu, lecz także spontanicznych i trudnych do przewidzenia klęsk żywiołowych o podłożu atmosferycznym i sejsmicznym (np. cyklony tropikalne czy wywołane podmorskimi trzęsieniami ziemi fale tsunami). W jednym z ostatnich fragmentów opracowania zwrócono uwagę na konieczność szerszego niż

dotychczas uwzględnienia czynników klimatyczno-środowiskowych w dyrektywach polityk migracyjnych poszczególnych państw.

Recenzowaną książkę uznać należy na niezwykle istotny przyczynek do dyskusji nad specyficznymi wyzwaniami prawnymi dotyczącymi mikropaństw wyspiarskich w sytuacji wzrostu poziomu oceanów. Autorzy książki w rozszerzony sposób zwrócili uwagę na oddziaływanie czynników środowiskowych na ewolucję sytuacji prawnej państw wyspiarskich i ich mieszkańców. Biorąc pod uwagę marginalne oddziaływanie wzrostu poziomu oceanów na dynamikę transnarodowych ruchów migracyjnych zawarte w niej dylematy prawne wydają się (na szczęście) problemami bardzo odległej przyszłości. W chwili obecnej żadne państwo wyspiarskie nie jest bowiem w bezpośredni sposób zagrożone utratą całości bądź nawet fragmentu terytorium w następstwie wzrostu poziomu oceanów. W ostatnich latach obserwujemy co prawda liczne przykłady erozji linii brzegowej, prowadzące do zalania niewielkich obszarów lądowych. Wspomnijmy tu choćby o zjawiskach tego rodzaju znanych z wyspy Bholá (Bangladesz), Tegua (Vanuatu), wysp Carteret (Papua Nowa Gwinea) czy małych wysepów archipelagów Malediwów. Obecnie stanowią one jednak wybitnie jednostkowe przypadki, związane raczej z konsekwencjami kataklizmów o podłożu atmosferycznym bądź sejsmicznym. [Recibida el 22 de febrero de 2014].